

AYDEMİR Adem, “DEDE KORKUT OĞUZLARI’NDAKİ KAM OĞULLARINA DAİR” / “About The Sons Of Kam In The Dede Korkut Oğuzs”/ Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi, Sayı: 189, s. 185-204, ARALIK 2010.

DEDE KORKUT OĞUZLARI’NDAKİ KAM OĞULLARINA DAİR

Adem AYDEMİR*

Öz

Bu makalede; Dede Korkut Oğuzlarında, Dede Korkut’un siyaset üstü Başkam, Bayındır Han’ın Kamlık nitelikleri zayıf siyasî lider, İç-Oğuzlardan Kam Püre Bey ile oğlu Bamsı Beyrek’in Kamlık niteliklerini taşıdıkları ve daha çok hekimlikle ilgili oldukları, Dede Korkut Hikâyeleri’nin Oğuz soyundan Akkoyunlularla Osmanlılar arasında bir siyasî rekâbete konu olduğu savunulmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Dede Korkut, Dede Korkut Oğuzları, Kam (Şaman), Bayındır Han, Kayılar, Kam Püre Bey, Bamsı Beyrek.

Abstract

About The Sons Of Kam In The Dede Korkut’s Oghuz

In this article; It is claimed that; in Dede Korkut’s Oghuz (Book of Dede Korkut), Dede Korkut was a Chief-Kam beyond politics and Bayındır Han was a political leader but exhibiting weakness as a Shaman, Kam Pure Bey and his son Bamsı Beyrek from Inner-Oghuz clan had characteristics Shamans but were mainly interested in medicine; The story of Dede Korkut also reveal the political rivalry between the Akkoyunlu from the Oghuz clan and the Ottomans.

Key Words: Dede Korkut, Book of Dede Korkut, Oghuz, Kam (Shaman), Bayındır Han, Kayıs, Kam Püre Bey, Bamsı Beyrek.

Dede Korkut Hikâyeleri’nde İslâmiyet’ten önceki dönemden kalma bir takım inanç ve âdetlerin devamını gösteren birçok unsur vardır. Hattâ, bu inanç ve âdetlere dair unsurlar, İslâm diniyle beraber giren unsurlardan daha fazladır. Bu konularda bugüne kadar, ülkemizde ve Türk dünyasında birçok araştırma yapılmış olup, çok sayıda veri bulunmaktadır.¹ Bununla beraber Dede Korkut Hikâyeleri, Türk kültürünü araştırma ve inceleme için halâ bir hazine durumundadır.

*Balıkesir Merkez Ticaret Meslek Lisesi Tarih Öğretmeni.

¹ Sayılamayacak kadar çok çalışma olan bu alanda başlı başına bir külliyat oluşmuştur. Bu konu ile ilgili olarak genel mahiyette olmak üzere:

Faruk Sümer, “Türk Destanları VI”, Dede Korkut Destanları I”, *Türk Dünyası Tarih Kültür Dergisi*, Sayı: 67, s. 5-14, Temmuz 1992; Faruk Sümer, “Türk Destanları VII”, Dede Korkut Destanları II”, *Türk Dünyası Tarih Kültür Dergisi*, Sayı: 68, s. 5-16, Ağustos 1992; Faruk Sümer, “Türk Destanları VIII”, Dede Korkut Destanları III”, *Türk Dünyası Tarih Kültür Dergisi*, Sayı: 69, s. 4-11, Eylül 1992; H. Ahmed Schmiede, “Korkut Evreninden Mesajlar”, *Türk Dünyası Tarih Kültür Dergisi*, Sayı: 120, s. 45-46, Aralık 1996; H. Ahmed Schmiede, “Atalar Sözü” Oğuznâmesinde Dede Korkut”, *Türk Dünyası Tarih Kültür Dergisi*, Sayı: 169, s. 37-39, Ocak 2001.; Zeynelâbidîn Makas, “Dede Korkut ve Gürcü-Ermeni Kültüründeki Yankıları”, *Türk Dünyası Tarih Kültür Dergisi*, Sayı: 167, s. 43-45, Kasım 2000.

Dede Korkut Oğuzları'nın, İslâmiyet'e girmeden önce din ve tedavi hizmetlerini gören Kamları olmuştur. 922 yılında Volga Bulgarları'na giderken henüz Müslüman olmamış Oğuzların içinden geçen Diplomat İbn Fazlan, onların din adamlarına çok saygı gösterdiklerini söylüyor.² *İbn Fazlan*'dan sadece altmış sene sonra yazılmış olan *Hudûd el-Âlem* adlı coğrafi eserin bilinmeyen yazarı da, Oğuzların hekimleri yani kamları çok makbûl tuttıklarını, ne zaman onları görürlerse secde ettiklerini, kamların kendi hayatları ve malları üzerine hakim olduğuna inandıklarını kaydetmiştir.³ Biz de bu makalemizde, Dede Korkut Oğuzlarının İslâmiyet dairesine girmeden önce din adamları ve hekimleri olan Kamların hikâyelerdeki kalıntılarını yani Kam oğullarını tespit etmeye ve incelemeye çalıştık.

Eski Çin devlet teşkilâtı ve mitolojisi ile Türk devlet teşkilâtı ve mitolojisi birbirlerini etkilemişlerdir. Eski Çin'de en büyük Tanrının adı Şanğ-di olup, bu insan şeklinde bir bereket Tanrısı idi. Devletin başında 'Ti' unvanını taşıyan bir imparator bulunurdu. Bu 'Ti' büyük Tanrının adında bulunan 'Di'nin aynıydı. İmparator siyasî iktidarın fiilen sahibi olmaktan çok baş-papaz durumunda idi.⁴ Türklerde de destan kahramanları adlarını Tanrıdan veya ruhlardan almışlardır. Oğuz boylarının adları, bu boyları kurmuş olan eski dedelerinin adlarından alınmıştır.⁵ Eski İranlıların büyüklerine 'Hudâ' demesi gibi, *İbn Fazlan*'ın dediğine göre; Türkler de büyüklerine 'Rab' derlerdi.⁶ Hazarlarda Hakan, kam (*Şaman*) ailesi gibi mukaddesti, halka yüzünü göstermezdi. Halkından onu gören herkes hemen önünde secdeye kapanır, o geçinceye kadar secdeden başını kaldırmazdı.⁷ Dede Korkut Oğuzlarında boyun adı ile boy beyinin adı aynıdır. Hikâyelerdeki boy beyleri ve kumandanlar, aslında tarihî şahıslar olmayıp, eski Türklerin ilâh yahut kabile hayatının gelişimi devresinde büyük ata saydıkları efsanevî şahıslardır.⁸ Oğuzların İslâmlaşma sürecinde, bunlar millî kahramanlar ve fanî alplar olmuşlardır.⁹ Beyler ve kumandanlar, ölmüş atalarını ve büyük babalarını Tanrı ile ilişkilendirmekle kendilerini kabilenin hattâ düşmanın gözünde yüceltmek, kendilerinin sıradan birileri olmadığını ortaya koymak istemişlerdir.¹⁰ Ölen dedelerin adlarının torunlara geçmesi, ölünün yeniden hayata gelmesi şeklindeki bir inanıştan kaynaklandığı da söylenir.¹¹ Türklerde ölen adam, eğer hayatında faydalı bir kimse

² *İbn Fazlan Seyahatnâmesi*, (haz. Ramazan Şeşen), s. 40, İstanbul, 1995.

³ *Hudûd el-âlem*, s. 100'den Ramazan Şeşen, *İslâm Coğrafyacılarına Göre Türkler ve Türk Ülkeleri*, s. 68, Ankara, 2001.

⁴ Wolfram Eberhard, *Çin Tarihi*, s. 30, Ankara, 1995; Bahaeddin Ögel, *Büyük Hun İmparatorluğu Tarihi*, c. I s. 172, Ankara, 1981.

⁵ Kaşgarlı Mahmut, *Divanü Lûgat-İt-Türk* (çev. Besim Atalay) I, 59, Ankara, 2006.

⁶ *İbn Fazlan Seyahatnâmesi*, s. 34.

⁷ *İbn Fazlan Seyahatnâmesi*, s. 82.

⁸ Ziya Gökalp, *Türk Töresi*, (haz. H. Dizdaroğlu), s. 58, 70, Devlet Kitapları, 1976.

⁹ Abdülkadir İnan, *Makaleler ve İncelemeler*, c. I, s. 176, Ankara, 1998.

¹⁰ Fuzuli Bayat, *Türk Mitolojisine Giriş*, s. 64, İstanbul, 2007.

¹¹ Yusuf Ziya Yörükkan, *Şamanizm*, s. 30, İstanbul, 2006.

olmuş ise, onun ruhu yeni doğana, onu mükemmel bir insan olarak yetiştirmek üzere geçtiğine inanılmıştır.¹² Göçebeler çadırda yaşadığı gibi, göçebe usûlünce, ölümler de uzun süre çadır altında bırakılırdı.¹³ İlkbaharda ölenleri sonbaharda, otların ve yaprakların sarardığı zaman, kışın veya güzün ölenleri çiçekler açıldığı zaman yani ilkbaharda gömerlerdi.¹⁴ Atalar, hakanların kâinat sembolü olan kubbeli otağlarının uhrevî bir naziresi olan ve ruhlarının belireceği ‘Kur-Gan’lara gömülürdü. İbn Fazlan içlerinden geçtiği Oğuzların, mezarların üzerine çamurdan kubbe gibi bir tümsek yaptıklarını görmüştü.¹⁵ Kur; ‘mertebe, aşama’¹⁶, ‘Gan’, Tanrı ve cediti-âlânın ruhları olup, Tanrı ile ata ruhları ‘Kur-Gan’da zaman ve mekân tabii olmaksızın bir ‘kuramda’¹⁷, ‘kurdaş’¹⁸ olmuşlardır. Oymak teşkilâtı kutsal-ıdır, boy ve oymak beyleri aynı zamanda dinî reis olup bunlar ilâhî bir kuvvete sahiptir. Cediti-âlânın ruhları, Tanrı ile dünyadaki nesilleri arasında aracı olup torunlarının büyük toylardaki dualarını derhal yerine getirmişlerdir.¹⁹

Oğuznâme müellifi Reşideddin’e göre, Oğuzlarda yüksek orunlu beyler sadece Boz-Oklar arasından seçilebiliyordu.²⁰ Kamlar ise sol kolu oluşturan Üç-Oklardan çıkmıştır. Bu sebeple Üç-Oklar arasında ‘Kam’ tabiri çok miktarda görülür.²¹ Yani paylaşımında, hanlık Boz-Okların, kamlık Üç-Okların hissesine düşmüştür. Türklerin ‘imparator’ karşılığı olarak kullandıkları en eski unvan ‘Kağan’ değil; ‘Kan’ veya ‘Han’dır.²² ‘Kan’ ve ‘Han’ aslında ‘Gan’ dan başka bir şey değildir. Eski Çin kaynaklarının dediğine göre Kırgızlar, sihirbazlarına ‘Gan’ diyorlardı.²³ Bunun ‘Kam’ demek olduğu muhakkaktır. ‘Kam’ ve ‘Han’ sözleri ‘Kam-Gan’ sözünden çıkmıştır. Başka bir görüşe göre de, ‘Kam’ sözü Çince’de otacı (hekim), peri ve sihirbaz anlamına gelen ‘Hu’ kelimesi ile ilgilidir.²⁴ Çin tarihle-

¹² Yusuf Ziya Yörükan, *Şamanizm*, s. 33.

¹³ Emel Esin, *Türkistan Seyahatnâmesi*, s. 4, Ankara, 1997.

¹⁴ Abdülkadir İnan, *Tarihte ve Bugün Şamanizm*, s. 178, Ankara, 1986; Fuat Köprülü, *Edebiyat Araştırmaları*, s. 88, Ankara, 1999.

¹⁵ İbn Fazlan *Seyahatnâmesi*, s. 40; Fuat Köprülü; “Eğer vefât eden adam batur yani bahadır unvânını kazanmış bir kahraman ise, anın mezarı üzerine topraktan bir tepe yapılır ki, bu tepelere ‘yozka’ tabir olunur.” diyor. a.g.e, s. 96 n. 82.

¹⁶ DLT I, 324 ‘Kur; sıra, silsile’ A. Caferoğlu, *Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü*, s. 123, İstanbul, 1993.

¹⁷ DLT I, 413.

¹⁸ ‘Kurdaş’, ‘bir dereceye, bir sıraya oturmak’ demektir. DLT II, 218.

¹⁹ Ziya Gökalp, *Türk Uygarlığı Tarihi*, (haz. Y. Çotuksöken), s. 87, İstanbul, 1991; Yusuf Ziya Yörükan, *Şamanizm*, s. 68.

²⁰ Sergey Grigoreviç Agacanov, *Oğuzlar*, (çev. E.N. Necef-A.A. Berdiyev) s. 155, İstanbul, 2003; *Oğuz Destanı*, (haz. Z.V.Togan), s. 48, İstanbul, 1982.

²¹ Fuat Köprülü, a.g.e, s. 67, not. 27.

²² Kurakichi Shiratori, “Kanghan Unvanının Menşei”, (çev. İ. Gökbakar), *T.T.K Belleten*, c. IX, Sayı: 36, Ekim 1945.

²³ W. Eberhard, *Çin’in Şimal Komşuları*, s. 69, Ankara, 1996.

²⁴ Lev Nikolayeviç Gumilev, *Eski Türkler*, (çev. Ahsen Batur), s. 104, İstanbul, 2004.

rinde görülen ‘Hu’ sözü yalnızca Hunları yani Hi’ung-nuları tanıtmak için kullanılmıştı.²⁵ En eski zamanlarda bile Çin’in kuzeyindeki atlı Türk kavimleri, yerleşik Çin üzerine kuş sürüleri gibi inip, bulut gibi kayboluyorlar, kumaş toplarını ve darı çuvallarını alıp götürüyorlardı.²⁶ Çinliler herhalde atlı Türk akıncılarının bu çevikliğine akıl erdirememişler ve onları ‘*cin taifesi*’ olarak görüp ‘Hu’ diye adlandırmışlardır.²⁷ Türk adı başlangıçta, Gök-Türk devletinin kurucu atasının unvanı ve ondan inen boyun ismi iken, zamanla aynı dili konuşan diğer boyları da içinde topladığı gibi, ‘Hun’ sözü de zamanla devletin içinde yaşayan halkları içine almıştı.²⁸ Kaşgarlı, ‘n’ harfinin kural dışı bir çoğul eki olduğunu kaydediyor.²⁹ Demek ki, eski Türkçe’de kullanılmış, ancak gelişmediğinden rolü belirsiz kalmış bir ‘n’ çoğul ve abartma eki vardır.³⁰ Bu bakımdan Kam ve Han deyimleri ‘Hu-n=Ha-n,-Hu-Gan, Ha-Gan’ sözünden türemiş olması çok muhtemeldir.

Dede Korkut Oğuzlarında boy ve oymak beylerinin; “*alkışı alkış, karkışı karkış*” olup, duaları kabul edilen dualardandır.³¹ Kargamak ancak, Tanrıya mahsustur. Bir insanın bir insana kızması ve onu kovması ise ‘*kırgamak*’tır. Müellifimiz Kaşgarlı, “*görmez misin, Türkler Tanrının lânetiyle bir kulun bir kulu kovması arasını nasıl ayırt etmişlerdir. Öbür kelimeyi üstün, bu kelimeyi esre kalmışlardır*”³² diyor. Dede Korkut Oğuzlarındaki beylerin “*alkışı alkış, karkışı karkış*” olması onların Tanrısal kökenli olmasının bir gereğidir. Kam sihribaz demek değildir; alelâde sihir ve fal gibi şeylerle meşgul olmaz. O yalnız âyin yapılırken bazı sihrî hareketlerde bulunur ki, buna dinî bir tâbirle ‘*kehânet*’ demek gerekir.³³ Kam; ateşin alevine, güneşe, ay ve yıldızlar ile bulutların durumuna bakarak kehânetlerde bulunur. Kamlara atfedilen hünerlerin çoğu, doğrudan ya da dolaylı olarak onun kehânet gücüne, yani rüyalarının ve yardımcı ruhların kendisine kazandırdığı güce, ama aynı zamanda alevdeki, kordaki, dumandaki, güneş, ay, yıldızlar ve buluttaki işaretleri okuyabilme yeteneğine bağlıdır.³⁴ Kabile yahut oymak reisinin dinî otorite sıfatıyla yükselmesinden

²⁵ Bahaeddin Ögel, *Büyük Hun İmparatorluğu Tarihi*, c. I, s. 88.

²⁶ L. Ligeti, *Bilinmeyen-İç Asya*, (çev. S. Karatay), s. 44, Ankara, 1998.

²⁷ ‘Hun’ sözünün ‘*insan*’ anlamında olduğuna dair. bkz. Gyula Nemeth, “Hunların Dili”, *Attila ve Hunları*, s. 193, Ankara, 1982; Ziya Gökalp ise ‘Hun’ adının, koyun sahibi yani koyunlu olduğunu iddia etmişti. *Türk Uygarlığı Tarihi*, s. 31.

²⁸ Bahaeddin Ögel, *Büyük Hun İmparatorluğu Tarihi*, c. I, s. 41,89; Bahaeddin Ögel, *Türk Kültürünün Gelişme Çağları*, (Kömen Yay), s. 37, Ankara, 1979.

²⁹ Er-kural dışı olarak er-en *DLT I*, 35-76 Oğul-a-n, Bod-boy=bod-u-n-Kavim I, 412 Koy-u-n=tekine ‘*koy*’, sürüsüne ‘*koy-u-n*’ I, 31 Bugün dahi kullandığımız büt-ü-n kelimeleri bu kabildendir.

³⁰ Osman Turan, *Oniki Hayvanlı Türk Takvimi*, s. 84 n.160, İstanbul, 2004.

³¹ Muharrem Ergin, *Dede Korkut Kitabı I*, s. 117, Ankara, 2008.

³² *DLT III*, 290.

³³ Yusuf Ziya Yörükan, *Şamanizm*, s. 75.

³⁴ Michel Perrin, *Şamanizm*, (çev. Bülent Arıbaş) s. 86, İstanbul, 2003.

bunun mensup olduğu kabile de yükselmiş, orundaki yeri değiştirmiştir.³⁵ Kehânet yetenekleri, Kamların, toplumun önderi haline gelmesini ve büyük göçlerin öncülere konumuna yükselmelerini sağlamıştır.³⁶ ‘Gan’, ‘Kan’ ve nihayet ‘Han’ sıfatı; halâ da kullanılan ve bilinen, “Yara-dan, Kırgızca’daki³⁷ “carat-kan, Yarat-gan, öldür-gen, idi-gen, törüt-gen, igid-gen, keçür-gen”³⁸ gibi sıfatlar Allah’ın birer sıfatları olduğunu ortaya koyuyor.³⁹ Tanrı adlarından ‘Ül-Gen’, Tanrının sıfatlarından ‘U-Gan’, ‘Od-Gan’ ile Moğollarda ve Yakutlarda kadın şamanlar hakkında kullanılan ‘Uda-gan’⁴⁰ sözü ile mitolojik ananın coğrafyadaki görünümü olan ‘Ötü-Ken’in adının da bulunla ilgili olduğu söylenir.⁴¹

‘Kam’ sözü eski Uygur metinlerinde⁴² ve *Divanü Lûgat İt Türk*’te; ‘Şaman, Kâhin ve sihirbaz’ anlamında kullanılmış.⁴³ Kam yalnız din adamı değil, aynı zamanda hekimlik görevini de görmüş, İslâm devrinde bile kam, hekimlere rakip olmuş. Bu söz, Kutadgu Bilig’de ‘hekim’ kelimesiyle karşılanmış.⁴⁴ Müellif, kamları otacılar (*hekimler*) ile bir tutmuş; kamların insan topluluğu için faydalı adamlar olduğuna işaret etmiştir. Bir yerde:

“İster otacı getir, ister kam;

Ölmekte olana hiçbir ilâç fayda vermez.”⁴⁵ diyor.

Dede Korkut Oğuzlarında dinî taassup görülüyor. Tasvir edilen Oğuz gazilerinin inanışları ve dünya görüşleri İslâmiyet’ten önceki Türk kahramanların inanış ve dünya görüşlerinden farklı değil. Bunların fakih ve hocaları Acemlerden ya da şehirli Tatlaşmış Türk softalarındandır.⁴⁶ Anlaşıldığına göre, XIV. asır Oğuzlarında imamlık ve müezzinlik yapabilecek adam kendi aralarından çıkmamıştır. Hikâyelerde sahnede görülen şahıslardan sadece, *Gaflet Koca oğlu Şir Şemseddin, Düzen oğlu Alp Rüstem ve Boğazca Fatma* Türkçe

³⁵ Abdülkadir İnan, ‘Orun’ ve ‘Ülüş’ Meselesi, *Makaleler*, c. I, s. 250 .

³⁶ Michel Perrin, *a.g.e.*, s. 87.

³⁷ K.K Yudahin, *Kırgız Sözlüğü*, (çev. A. Taymas), c. I, s. 180, Ankara, 1998.

³⁸ Yusuf Has Hacib, *Kutadgu-Bilig*, (çev. R. R. Arat), b.124, İstanbul, 2006.

³⁹ Saadet Çağatay, “Türkçe Dini Tâbirler”, *Necatî Lugal Armağanı*, s. 193, Ankara, 1968.

⁴⁰ Abdülkadir İnan, *Şamanizm*, s. 74; Michel Perrin, *a.g.e.*, s. 93.

⁴¹ Fuzuli Bayat, *Mitolojiye Giriş*, s. 70; Fuzuli Bayat, *Türk Mitolojik Sistemi*, c. I, s. 323; c. II, s. 42 vd. İstanbul, 2007.

⁴² Ahmet Caferoğlu, *a.g.e.*, s. 108.

⁴³ *DLT I*, 236, 283, *III*, 157, 443.

⁴⁴ “Bu sukluk ig ol bir otı yok emi,

anı emleyümez bu dünya kamu.” *Kutadgu-Bilig*, b.2002.

“Kamug igke ot ol emi belgülig,

ol ig emlegüci kamu belgülig” *Kutadgu-Bilig*, b.3873.

⁴⁵ ‘Kerek tut otaçı, kerek erse kam,

Ölügligke hergiz asıg kılmaz em’ *Kutadgu-Bilig*, b.1065.

⁴⁶ Abdülkadir İnan, *Makaleler*, c. II, s. 239.

“Salkum salkum tan yılleri esdüğünde, Sakallu bozaç turgay sayradukda, Sakalı uzun Tat Eri banladukda.” *Dede Korkut Kitabı I*, s. 78, 85.

adlar taşıyor. Bu üç ismin hikâyelere sonradan girdiğine şüphe yoktur. Dede Korkut kalabalık Oğuz obalarının Baş-Kam'ıdır. *Bayındır Han*'ın künyesi ise Kam-Gan oğludur; bu '*Kam-Han'ın oğlu*' demektir. Türklüğün millî sembolü olan '*Börü*' hikâyelerde eski totemik niteliğini koruyor. *Kam Püre Bey*'in adı, *Kam Börü Bey* olmalıdır. *Kazan Han*; "*Kurt yüzi mubarekdür, kurd ilen bir haberleşeyim.*"⁴⁷ diyor. *Kam Püre Bey*'in oğlu *Beyrek*, artık bizim gibi normal bir insan olma yolundadır; adı '*Kam*'a benzeyen anlamında '*Kamsı*' olması gerekirken '*Bamsı*' olmuş.

Beşinci hikâyede *Deli Dumrul*, Azrail'e; "*men seni öldüreyim, yahşı yigidiün canın kurtarayım didi. Kara kılıcını sıyırdı, eline aldı. Azrail'e çalmağa hamla kıldı.*"⁴⁸ diyor. *Deli Dumrul* ile Azrail arasındaki bu mücadelede, Azrail cisimleştirilmiş. *Kaşgarlı Mahmut*, iki ve ikiden ziyade kimse arasında elçilik yapmaya '*yumuş*' denildiğini, bu sözden alınarak Melek'e '*Yumuşçı*' denebileceğini bunun, '*elçilik*' anlamına geldiğini, Türklerin '*Melek*' ismini hiç bilmediklerini söylüyor.⁴⁹ Dede Korkut Oğuzlarında '*Melek*' mefhumunun tam olarak oluşmadığı, büyük meleklerin görevlerinin bilinmediği görülüyor. Birinci Hikâyede *Dirse Han*'ın Hatunu; "*Kara tonlu dervişlere nezirler virdüm.*"⁵⁰ diyor. Bu hatunun, kara donlu dervişlere nezirler vermesi onlara olan ilgiden değil, kendi isteklerinin gerçekleşmesi içindir.⁵¹ İkinci hikâyede *Eylik Koca oğlu Alp Eren*, "*Sofi Sandal Melik'e kan kusduran*"⁵² olarak tanıtılıyor. Oğuz obalarında ezan okuyan, belki de namaz kırdıran Tat hocalar, kara donlu tebliğci dervişler ve sofiler, Oğuzların eski dinine ait âdet ve gelenekler ile mücadele edecek güçte olmamışlardır. Kahramanlar İslâmiyet'le ilgili meselelerde XIX. asırdaki Kazak-Kırgızlar gibi ilgisizdir. Bunların durumu XVIII. asır Anadolu Yürükleriyle XIX. asır Kazak-Kırgızların durumundan farklı değildir. XIX. asırda Kazak-Kırgızların ancak ismen Müslüman oldukları ve İslâm dinine ait ibadetleri tanımadıkları bilinir. Bu Kazak-Kırgızların destanlarında da *Kara-Hoca* ve *Korkut-Ata* motifleri çok geçer.⁵³

Eski Türk düşüncesinde, *Kara Han*'ın oğlu büyük Tanrı Ülgen, ateşin yaratıcısıdır.⁵⁴ *Reşideddin Oğuznâmesi*'nde Oğuz'un babasının adı *Kara Han*, *Korkut*'un babasının adı ise

⁴⁷ *Dede Korkut Kitabı I*, s. 101.

⁴⁸ *Dede Korkut Kitabı I*, s. 179.

⁴⁹ *DLT III*, 12.

⁵⁰ *Dede Korkut Kitabı I*, s. 87.

⁵¹ Dede Korkut Oğuzlarında kara elbise bir yas alâmetidir. '*Azgın dinli kafırlar kara tonlu*'dur. *Dede Korkut Kitabı I*, s. 87.

⁵² *Dede Korkut Kitabı I*, s. 113.

⁵³ Mahmut Doğu, "Kazak Türkleri Halk Edebiyatında Dede Korkut", *Türk Dünyası Tarih Kültür Dergisi*, Sayı: 51, s. 38-41, Mart 1991; M. Metin Karaörs, "Kazakistan'da Korkut Ata", *Türk Dünyası Tarih Kültür Dergisi*, Sayı: 166, s. 40-44, Ekim 2000.

⁵⁴ Abdülkadir İnan, *Şamanizm*, s. 66; Abdülkadir İnan, *Eski Türk Dini Tarihi*, s. 42, İstanbul, 1976; Fuzuli Bayat, *Mitolojiye Giriş*, s. 67.

Kara Hoca'dır.⁵⁵ *Dede Korkut*'un sözlerinin menşei, etimolojisi ateşle ilgilidir ve bu nedenle ateş, ad koyma, hakimiyet verme, her şeyi bilme yeteneğini *Korkut*'a vermiştir.⁵⁶ Her şeyi bilen, anlayan, kült nitelikli ibadetleri yöneten *Korkut Ata*, fonksiyonu ve taşıdığı misyon bakımından Tanrı oğludur.⁵⁷ *Korkut Ata*'yı Mecusiler hekimi ve rahipleri olan baksıların peygamberi gibi görenler olmuştur. Kazak-Kırgız rivayetlerine göre, *Kara Hoca* adlı biri müşrik Kalmuk'un talebelerinden baksılık öğrenmişti.⁵⁸ *Dede Korkut*'un, hikâyelerdeki sözlerinden İslâmîyet'le ilgili unsurlar çıkarılırsa, kalan kısımların Altay kamlarının dualarında söyledikleri ilâhilerinden farklı olmadığı görülür.⁵⁹ *Oğuznâme*'de *Korkut Ata*, *Kayı İnal Han*'ın oğluna 'Tuman' adı veriyor, bu ad 'duman'dan başka bir şey değildir.⁶⁰ *Tuman* adı Türkler arasında çok tutunan ve sevilen bir addır.⁶¹

Hikâyelerin konu ettiği Oğuzların baş Kamınının *Dede Korkut* olduğuna şüphe yoktur. Burada *Dede Korkut* eski Türklerin kam-ozanlarını temsil ediyor. Selçuklular döneminde Anadolu'da İslâmlaşmış Türklerin din büyüklerine Baba⁶² ve Dede⁶³ deniliyor. 'Baba'nın büyük dinî unvan olduğu bilinir. Selçuklular devrinin 'Baba Resûlü' buna tipik bir örnektir.⁶⁴ 'Baba' ve 'Dede' yerine daha önce 'ata' kelimesi kullanılmış olmalıdır. Baba herhalde dedelerin başıdır.⁶⁵ Dede kelimesi ilk önce *Kaşgarlı Divanı*'nda görülüyor. O, bu kelimenin 'baba' anlamında kullanıldığını ve Oğuzca olduğunu özellikle kaydetmiştir.⁶⁶ Eski kamlarla İslâm evliyalari, mutasavvıf dervişleri, mahiyet itibariyle birbirine yakın şahsiyetler haline gelmiştir. Kerâmet sahibi olan ve gelecekte haber veren kamlar ile İslâm evliya ve mürşitleri birbiri yerine geçmiş veya daha doğrusu birbirleriyle kaynaşmıştır.⁶⁷ Bu bakımdan *Bahaeddin Ögel*'in dediği gibi; Türkler hiçbir zaman İslâmîyet'i aynen alamamışlar ve onu ancak kendi hislerinde yoğurarak kendilerine benzetmişlerdir.⁶⁸ *Dede Korkut* adındaki 'Dede' kelimesinin *Korkut* adı kadar eski olmadığı ve bunun efsanevî *Korkut*'un yaşlılığını

⁵⁵ *İslâm Ansiklopedisi*, "Korkut Ata", Mad. c. VI, s. 861-862, M.E.B yay.

⁵⁶ Fuzuli Bayat, *Mitolojiye Giriş*, s. 68.

⁵⁷ F. Bayat, *Türk Mitolojik Sistemi*, c. II, s. 98.

⁵⁸ Abdülkadir İnan, *Şamanizm*, s. 86.

⁵⁹ Bu konuda geniş bilgi için bkz. Abdülkadir İnan, *Makaleler*, c. I, s. 467-468.

⁶⁰ *Oğuz Destanı*, s. 55.

⁶¹ Bahaeddin Ögel, *Türk Mitolojisi*, c. I, s. 6, 234 vd. Ankara, 1998.

⁶² *İslâm Ansiklopedisi*, "Baba", Mad. c. II, s. 165-166.

⁶³ *İslâm Ansiklopedisi*, "Dede", Mad. c. III, s. 506.

⁶⁴ *İslâm Ansiklopedisi*, "Keyhüsrev II", Mad. c. VI, s. 623; Fuat Köprülü, *Osmanlı Devletinin Kuruluşu*, s. 48-49, Ankara, 1984.

⁶⁵ Faruk Sümer, *Safevi Devletinin Kuruluşu ve Gelişmesinde Anadolu Türklerinin Rolü*, s. 32 n. 50, Ankara, 1976; Fuat Köprülü, *a.g.e.*, s. 94.

⁶⁶ *DLT III*, s. 220.

⁶⁷ Osman Turan, *Selçuklular ve İslâmîyet*, s. 27, İstanbul, 2005; Fuat Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, s. 19, Ankara, 1984.

⁶⁸ Bahaeddin Ögel, *Türk Kültürünün Gelişme Çağları*, s. 148.

belirtmek için asıl ada sonradan eklendiği şüphesizdir.⁶⁹ Dedelerin, dinî olduğu kadar siyasi, çok önemli işlevleri olmuştur. Bunlar din büyüğü ve aynı zamanda boyların başkanlarıdır.⁷⁰ *Korkut Ata*'nın hanlığı, vezirliği, komutanlığı ve evliyallığı hakkındaki menkıbevî ve tarihî bilgiler, onun İslâmiyet'ten çok önceleri hükümdar-kâhin fonksiyonunu yerine getirdiğini gösteriyor.⁷¹ Hikâyelerde *Dede Korkut*, halkın manevî babası, millî şairi, filozofu ve halk bilgeliğinin koruyucusudur.⁷² Hattâ o, Türklerin en eski ve efsanevî devirlerine ait millî peygamberleri, 'baksıları'-eğer tâbir caizse-İbrahimleridir.⁷³ Türk dünyasının büyük şahsiyeti olan *Korkut*'un adında kodlaşan kutsal bilgileri etimolojik incelemelere başvurarak ortaya koymak mümkündür.⁷⁴ Altay halklarında mukaddes sayılan ateş; soyun, kabilenin ve ailenin koruyucusu kabul edilmiş ve ona saygı gösterilmiştir. Türk mitolojisinde 'Kor' ve 'Kül' gökteki güneş ile yerdeki ateşin ve alevin bir sembolü, iyilik, sadakat ve kahramanlığın ifadesidir.⁷⁵ *Kor*, iyice yanmamış, ateş haline gelmiş kömür ve odun parçasıdır. Kor ateşin bir mayası olmaktadır ki, kor'un bir karşılığı 'maya'⁷⁶ demektir. Korkut adındaki; 'kor' alevin bir sembolü, 'kut', 'ruh, can, nefes' olup, Korkut adı, 'Ateşin Ruh'u' anlamına gelmiştir.⁷⁷ Kazak-Kırgızlarda sevgilinin gözlerinden bahsederken 'Korkut yakmış çırak (şem'a) gibi parlıyor.' denir ki bu, halk edebiyatına girmiştir.⁷⁸

İnsan vücudu ile ruhu bir çift 'et-öz' oluşturarak 'töz', biri toprağa bağlı, diğeri semavî kabul edildiği gibi, kor ile kut bir çift oluşturmuştur. Kor ile kut'un ayrılması ile 'kut' Han ailesinin, 'kor' ise Dede'nin hissesine düşmüştür. Dedenin 'kor' yani ocaktan gelmesi, onun taraftarlarının Alevî olmasını gerektirmiştir. Ocak'ın anlamlarından birisi de 'aile, soy ve sülâle' demektir.⁷⁹ Alevilikte ocaktan olmayanlar dedelik yapamazlar.⁸⁰ Alevî toplu-

⁶⁹ *Dede Korkut Kitabı I, Giriş*, s. 1.

⁷⁰ Yusuf Ziya Yörükan, *Anadolu'da Aleviler ve Tahtacılar*, s. 59, İstanbul, 2006.

⁷¹ Fuzuli Bayat, *Türk Mitolojik Sistemi*, c. II, s. 109.

⁷² V.V Barthold, *Orta Asya Türk Tarihi Hakkında Dersler*, (haz. İ.Aka-K.Y Kopruman), s. 88, Ankara, 2006.

⁷³ Abdülkadir İnan, *Makaleler*, c. I, s. 172.

⁷⁴ Korkut adının *Kutadgu-Bilig*, b.656 ve *DLT II*, 329'daki 'Korkut-korkut-korkutmak' fiili ve çocuğun fena ruhları korkutması dileği ile ilgili olması hatıra gelir. Abdülkadir İnan, *Makaleler*, c. II, s. 149 n.10; Bu bakımdan Kazak-Kırgız Baksılarının dualarındaki; "Su basında Süleyman, Su ayağı Er Korkut, Belâlardı sen korkut." sözleri manidardır. *Makaleler*, c. I, s. 168; Abdülkadir İnan, *Şamanizm*, s. 136. Bunca kerâmet ve maharet sahibi, Dede Korkut'a fenâ ruhların tesir etmesi ve musallat olması düşünülemeyeceğine göre, 'Korkut=korkut-korkut' benzeştirmesinin sadece bir uyak ihtiyacından kaynaklandığı sanılır. Mirali Seyidov, "Korkut Sözü'nün Etimolojik Tahlili", *Millî Kültür Dergisi*, Sayı: 38, s. 46-50, Şubat 1983.

⁷⁵ Bahaeddin Ögel, *Türk Mitolojisi*, c. I, s. 500.

⁷⁶ "Kor; yoğurt mayası" *DLT III*, 122.

⁷⁷ Bu manalara yakın bir yaklaşım için bkz. Fuzuli Bayat, *Türk Mitolojik Sistemi*, c. II, s. 110-111.

⁷⁸ *Korkut'un yaktığı kandillere benzeyen, İki gözüne kurban olayım.*" Abdülkadir İnan, *Makaleler*, c. I, s. 171.

⁷⁹ Abdülkadir İnan, *Makaleler*, c. I, s. 638; Bahaeddin Ögel, *Türk Mitolojisi*, c. II, s. 502 vd. Ankara, 2002.

⁸⁰ Yusuf Ziya Yörükan, *Anadolu'da Aleviler ve Tahtacılar*, s. 143.

munda dedelere, ocak denilmesi eski Türklerin ocak kültürüyle birebir ilgilidir.⁸¹ Alevilerdeki bu dedeler, eski oymak beyleridir. Bunlar, oymak beylerinin il beylerine, il beylerinin hakana bağlı olmaları gibi, aynı teşkilâta uymuşlardır.⁸² Dedeler, eskiden genel bir yetkiye sahip oymak beyi iken, Müslümanlık devrinde kamlık kalkınca, kamlık işbölümünün gereklerini yerine getirmek dedelere kalmış, ya da hükümet teşkilâtı sebebiyle beyliklerini kaybeden oymak beyleri, bu eksikliklerini kamların kudret ve ayrıcalıklarını benimseyerek gidermişlerdir. Dedelerde görülen sihrî faaliyet herhalde bu geçişin bir sonucudur.⁸³ Türkçe’de ‘yalın’ ve ‘yalkın’ kelimeleri ‘alev’ kökünden çıkmıştır.⁸⁴ Büyü, sihir anlamındaki ‘Yalvı’ kelimesi ile büyücü anlamındaki ‘Yalvıçı’ sözü de bununla ilgilidir.⁸⁵ Türkler elçi ile Peygamberi ayırt etmek için elçiye ‘yalafar’⁸⁶, yalnız dinden haber veren Peygambere ise ‘yalavaç’⁸⁷ derlerdi. Aslında her ikisi de elçi demektir.⁸⁸ Peygambere ‘yalavaç-yalvaç’ denilmesi ateş rahibi ‘Al, yal-yalın’ kültürüyle bağlı olabilir. Bu kültürün rahibi ‘Al+û’ olacaktır ki ‘alev-cı, yalav-cı’ nihayet ‘yalvaç-yalavaç’ olmuştur. Âli kültürünün Türklerden yayılması ateş rahibi ‘Al’ adını andırmasına bağlı olabilir.⁸⁹ Hattâ, Türklerin ‘Al Bayrak’ları, Al ruhunun ateş Tanrısı ve koruyucu ruh sayıldığı devirden kalma bir hatıra olması muhtemeldir, bu da yedi, sekiz bin yıllık demektir.⁹⁰

Hikâyelerde Delü Karçar kılıcını Dede Korkut’a kaldırdığında; “*Dede Korkut, çalar isen elün kurısun didi. Hak Ta’âlanun emriyle Delü Karçar’un eli yukaruda asılı kaldı. Zirâ Dede Korkut velâyet issi idi, dileği kabul oldu.*”⁹¹ deniyor. Hikâyelerin Dede Korkut’u, Reşideddin Oğuznâmesi’nde Korkut Ata; “*Bayat boyundan Kara-Hoca’nın oğlu olup çok akıllı, bilgili ve kerâmet sahibi bir insan*”⁹² olarak tarif edilir. Korkut’un babasının adı ‘Kara-Kam’ olması gerekir iken, ‘Kara-Hoca’ olmuş. Burada ‘Hoca’ sözü Farsça veya Arapça bir söz değil, Türkçe’de ihtiyar, büyük, yetkin, bilge anlamlarına gelen, ‘acu, aca’ ve nihayet ‘Koca’ sözü ile ilgilidir.⁹³ Çinlilerin Kao-ch’ang dedikleri Doğu Türkistan’daki Turfan şehri, XIII. asırda Kara Hoca adıyla anılmıştır. Oğuz boylarının daha Moğolistan’da bulun-

⁸¹ Yusuf Ziya Yörükan, *Anadolu’da Aleviler ve Tahtacılar*, s. 186.

⁸² Yusuf Ziya Yörükan, *Şamanizm*, s. 91.

⁸³ Yusuf Ziya Yörükan, *Şamanizm*, s. 94.

⁸⁴ *DLT III*, 23,63-65; A. Caferoğlu, *a.g.e.*, s. 183.

⁸⁵ *DLT III*, 33.

⁸⁶ *DLT II*, 288 III, 47.

⁸⁷ *DLT I*, 83 III, 47-438 *Kutadgu-Bilig*, b.2598.

⁸⁸ *DLT I*, 66 III, 266.

⁸⁹ Abdülkadir İnan, *Makaleler*, c. I, s. 263-264.

⁹⁰ Abdülkadir İnan, *Makaleler*, c. II, s. 265; Bahaeddin Ögel, *Türk Mitolojisi*, c. II, s. 519.

⁹¹ *Dede Korkut Kitabı I*, s. 126.

⁹² *Oğuz Destanı*, s. 55.

⁹³ Bahaeddin Ögel, *Türk Mitolojisi*, c. I, s. 198. Farsça Hoca kelimesinin, aslında ‘efendi, üstat’ anlamında Hindü tabiri olduğuna dair. bkz. *İslâm Ansiklopedisi*, “Hoca”, Mad. c. V, s. 550.

dukları zaman Korkut adına bağlı Oğuz Destanı'nın oluşması ve Korkut Ata'nın babası Kara-Hoca'nın bu şehir ile bir ilgisi olması gerekir. Eski Türk dininde Kamlık irsîdir.⁹⁴ Onların ruhanî kuvvetleri eğitim yoluyla elde edilmiş olmayıp, ata ve babadan geçmiştir.⁹⁵ İçlerinde, yedi atası veya dokuz babası kam olanlar vardır.⁹⁶ Kam'ın oğlu Kam olmak zorundadır. Seçilmeyi reddeden Kam 'olağan üstü' bir ölümü göze almıştır.⁹⁷ Kara Kamlar bütün ruhlara ayin yapabilme gücüne sahip olan kamlardır.⁹⁸ Dede Korkut Hikâyelerinde; "Resûl aleyhi's-selâm zamanına yakın Bayat boyundan Korkut Ata dirler bir er kopdı. Oğuzun ol kişi tamam biliçisi idi. Ne dir ise olur idi. Gayıbdan dürlü haber söyler idi. Hak Ta'âla anun kônline ilham ider idi."⁹⁹ şeklinde tanıtılır. Korkut, Oğuzların sağ kolunu oluşturan Boz-Oklara mensup Bayat boyundan değil, sol kolu oluşturan Üç-Okların 'Yıva' boyundan olmalıdır. Yıvalar orunda solda ikinci sırada olup Bayındırlardan hemen sonra gelirdi. Dede Korkut'un Oğuzların Yıva boyuna mensup olması Karakoyunlu Türkmenlerinin Yıva boyuna mensup olmasına bir delil olabilir. Ancak, Kaşgarlı Mahmut, Oğuz ve Türkmenler arasında etnik grupların katıldığına defalarca altını çiziyor.¹⁰⁰ Karakoyunlular şeceresinde çok sayıda 'Kara' ve 'Hoca' tabiri gözükmektedir. Dede Korkut'un kahramanlık göstermiş yiğitlere ad koyması, hakimiyet ve beylik istemesi Türklerde ateşe olan saygıyla ilgilidir.¹⁰¹ Kazak-Kırgız baksılarının dualarında yer alan;

"Ölü desem ölü emes,

Tiri desem tiri emes,

Ata Korkut evliya."¹⁰² sözleri Dede Korkut'u tarife yeterli olmalıdır.

Dede Korkut Hikâyelerinde kam oğullarından birisi de Kam Püre Bey'dir. Onun adı yukarıda da ifade edildiği üzere Kam Börü Bey olmalıdır. Tıpla ilgili kehânetleri vardır. Hikâyelerde aynen şöyle anlatılıyor:

"Kazan Big aydur:

Muştuluk Pay Püre Big oğlun geldi didi. Pay Püre big aydur: Oğlum idügin andan bileyim, sırça parmağını kanatsun, kanını destmala dürtsün, gözüme süreyin, açılacak olur ise oğlum Beyrek'dür didi. Zira ağlamakdan gözleri görmez olmuş idi. Destmalı gözine silicek

⁹⁴ Yusuf Ziya Yörükan, a.g.e, s. 76; *İslâm Ansiklopedisi*, "Şaman", Mad. c. XI, s. 311; Abdülkadir İnan, *Eski Türk Dini Tarihi*, s. 55, İstanbul, 1976.

⁹⁵ Abdülkadir İnan, *Makaleler*, c. I, s. 392.

⁹⁶ Yusuf Ziya Yörükan, a.g.e, s. 68.

⁹⁷ Michel Perrin, a.g.e, s. 35; *İslâm Ansiklopedisi*, "Şaman", Mad. c. XI, s. 311.

⁹⁸ Abdülkadir İnan, *Makaleler*, c. I, s. 437.

⁹⁹ *Dede Korkut Kitabı I*, s. 73.

¹⁰⁰ 'ol meni Oğuzladı-o, beni Oğuz saydı, Oğuzlara nispet etti.' *DLTI*, 302 III, 345.

'er oguzlandı- adam Oğuzlaştı, Oğuz kılığını aldı.' I, 293-II, 269.

¹⁰¹ Fuzuli Bayat, *Türk Mitolojisine Giriş*, s. 65.

¹⁰² W.Radloff, *Sibirya'dan II*, çev. A. Temir, s. 70 İstanbul, 1956; *Sibirya'dan (Seçmeler)*, s. 297, İstanbul, 1976; Abdülkadir İnan, *Şamanizm*, s. 133; Abdülkadir İnan, *Makaleler*, c. I, s. 169.

Allah Ta'alanun kudretiyle gözi açıldı.”¹⁰³ Dede Korkut Oğuzlarının yanında ezan okuyan, belki de namaz kıldırın Tat hocalar herhalde onlara Kur'an-ı Kerim'deki kıssalardan nakletmiş olmalı. Bay Püre Bey'in gözlerinin açılması Kur'an-ı Kerim'deki Yûsuf suresini hatırlatıyor. Kam Püre Bey, Hz. Yakup, oğlu Bamsı Beyrek ise, Hz. Yusuf oluyor.¹⁰⁴

Dede Korkut Hikâyelerinde kam oğullarının sonuncusu Kam Püre Bey'in oğlu Bamsı Beyrek'tir. Üçüncü hikâyede, Bamsı Beyrek'in bir geyiği kovalayarak, nişanlısı Banı Çiçek'in otağına ulaşması, Türk Mitolojisinin orijinal bir motifidir.

*“Bigler hep ava bindi. Boz aygırın çekdüirdi. Beyrek bindi. Ala Tağa ala leşker ava çıkdı. Nagahandan Oğuzun üzerine bir sürü geyik geldi. Bamsı Beyrek birini kova gitdi. Kova kova bir yire geldi, ne gördi: Sultanum gördi gök çayırın üzerine bir kırmızı otağ dikilmiş. Ya Rab bu otağ kimun ola didi. Haberi yok ki alacağı ala göz-lü kızun otağı olsa gerek.”*¹⁰⁵

Bay Püre Bey'in oğlu Bamsı Beyrek ile Bay Bican Bey'in kızı Banı Çiçek'in nişanları gayb âleminde olmuştur. Kendisi kam olduğundan meselenin farkında olan Bay Püre Bey; haberi yokmuş gibi, *“oğul dan dansuh bu gün Oğuzda ne gördün”*¹⁰⁶ diyor. Banı Çiçek zaten Bamsı Beyrek'in beşik kertmesi olduğuna göre bu işte bir kerâmet söz konusudur. Beyrek, on altı yıl Bayburt Hisarı beyinin yanında esarete kaldıktan sonra İç-Oğuz'a dönerken, başka bir surete bürünmesi mümkün iken, bir çobandan aldığı kopuzu ile fitratına uygun düşen serseri ozan suretine bürünüp, âdeta gelecekte haberler naklediyor. Uygurlar zamanında ozan karşılığı; *‘rûhanî, büyücü, falcı, hekim, cerrah’* anlamında *‘Baksı’* deyimini kullanılmıştı.¹⁰⁷ IX-XII. asırlarda Uygurların *‘otacı’* ve *‘cerrah’* yetiştirmek için külliye tesis ettiklerini biliyoruz.¹⁰⁸ Aynı zamanda Budizm'in yayıcıları olan *‘Baksı’*lar hem kâtip, hem hekim (emçi), hem de *‘kâhin’* olabiliyorlardı.¹⁰⁹ XI. asır Türk dünyasında tıp biliminin gelişmiş olduğu Yusuf Has Hacib ve çağdaşı Kaşgarlı Mahmut'un eserlerindeki kayıtlardan kolaylıkla anlaşılıyor. Oğuzlar ozan kelimesini Baksı yerine ve onunla aynı manada kullanmışlardı.¹¹⁰ Bu ozanlar kutsî bir mahiyete ve toplulukta önemli bir yere sahiptir.¹¹¹

¹⁰³ *Dede Korkut Kitabı I*, s. 151.

¹⁰⁴ *Kur'an-ı Kerim*, Yûsuf Süresi, 84. ve 93. ayetler.

¹⁰⁵ *Dede Korkut Kitabı I*, s. 122. Türk halklarının itikadında geyik genellikle mübarek ve mukaddes bir hayvan olup avlanması memnurdur. Türk destan ve masallarında Tanrısal bir rehberdir. Tonyukuk yazıtında geyiğin avlandığı ve etinin yenildiği görülüyor. *“Kiyik yiyü tabışgan yiyü olurur ertimiz.”* Tonyukuk yazıtı, 1. taş güney yüz 1. satır. Muharrem Ergin, *Orhun Abideleri*, İstanbul, 2005. Buna rağmen, Beyrek'in önce Bayburt Hisarı beyine esir düşmesi, son hikâyede ise Dış Oğuzdan Aruz tarafından öldürülmüş olması geyiği avlamasının bir cezası olabilir.

¹⁰⁶ *Dede Korkut Kitabı I*, s. 124 *“dansuh-tanşuk; şaşılacak, acayip, nefis” DLT III*, 382; *Kutadgu-Bilig*, b.794.

¹⁰⁷ Fuat Köprülü, *a.g.e.*, s. 147; Babur, *Vekayi*, c. II, s. notlar. 584-585.

¹⁰⁸ Emel Esin, “Muyanlık”, *Malazgirt Armağanı*, s. 79, Ankara, 1972; *İslâm Ansiklopedisi*, “Bahşi”, Mad. c. II, s. 233 vd.

¹⁰⁹ B.Y. Vladimirtsov, *Moğolların İçtimâî Teşkilâtı*, (çev. Abdülkadir İnan), s. 264, Ankara, 1985.

¹¹⁰ Fuat Köprülü, *Edebiyat Araştırmaları*, s. 70.

Beyrek de babası Kam Püre Bey gibi tıp bilimi ile alâkalıdır. Serseri ozan suretine giren Beyrek; Yalancı oğlu Yaltacuk'un düğününde, oynayan yavuklusu gelin Banı Çiçek'e ko-puz çalıp:

*“Delim ağça karlar yağmış dize yetmiş
Han kızının ivinde kul halayık dükenmiş
Maşraba almış suya varmış
Bileğinden on parmağını sovak almış
Kızıl altun getirün han kızına barmak yonayım
Ak gümüş getirün tırnak yonayım.”*¹¹² diyor.

Kutadgu Bilig'deki bazı sözlerden Müslüman Türkler arasında, XI. asırda iş gören hekimlerle kamlar arasında rekâbet başladığı görülür.¹¹³ Parmaksıza parmak, tırnaksıza tırnak yapmak tıp biliminin 'Protezçilik' alanını oluşturuyor. Bay Püre Bey'in gözlerinin açılması hadisesine bakılırsa, bu aile hekimlikle iştigal eden bir 'Baksı' ailesidir. Hekimlikleri tıp bilimi ile değil, rûhanî kuvvet iledir. Moğol istilâsıyla Doğu Anadolu'ya gelen Akkoyunlu ulusu göçebe karakterini koruyan bir devlet kurmuştu. XV. asırda Akkoyunlu devletinin kurucusu Kara Yülük Osman Bey'in oğullarına; “*sakın oturak yaşayışa geçmeyiniz, çünkü beylik ve hâkimlik Yörüklük ve Türkmenlik hayatı geçirmekle olur.*” sözlerini sık sık söylediği bilinir.¹¹⁴ İslâmiyet öncesi Türk coğrafyasındaki, Barlık, Gök-Türk ve diğer yazıt yahut yazılı mezar taşı geleneği göz önüne alındığında göçebe Türklerin en azından daha VII-VIII. asırlarda okuma-yazmayı yaygın olarak bildiklerini kabul etmek gerekir. Gök Türkler büyük ölçüde çadırlarda yaşayan fakat yazısı olan, takvim kullanan bir toplumdur. Göçebe yaşam ile gelişmiş bir yazıya ve gelişmiş bir takvime sahip olmak nasıl bağdaşır? Bu çok dikkate değer bir durumdur. Göçebelerde yazın sürülerin yayıldıkları yani otladıkları araziye 'yayla'¹¹⁵ veya 'yaylak' denildiği halde, kışın geçirildiği, ova ve nehir kıyılarına 'kışla' yahut 'kışlak' denilmesi gerekirken 'yazı'¹¹⁶ denilmiş olması çok manidardır. Demek ki, ovalar ve nehir kıyıları kışın sürülerin ahırlarında bulunduğu zamanda, oku-

¹¹¹ Fuat Köprülü, *Edebiyat Araştırmaları*, s. 71.

¹¹² *Dede Korkut Kitabı I*, s. 148.

¹¹³ “*Otaçı unamas mu 'azzım sözüün,
Mu 'azzım otaçıga evrer yüzün,
Ol aymış otug yese igke yarar,
Bu aymış bitig tutsa yekler yırar*” *Kutadgu-Bilig*, b.4364-4365.

¹¹⁴ Faruk Sümer, *Eski Türklerde Şehircilik*, s. 18, Ankara, 1994.

¹¹⁵ *DLT III*, 311.

¹¹⁶ *DLT I*, 135-329 *Kutadgu-Bilig*, b.21,69,5370. “*Şantung yazıka*” Kül Tigin yazıtı, güney yüz, 3. satır Bilge Kağan yazıtı, kuzey yüz, 2. satır.

Ahmet Caferoğlu, *a.g.e.*, s. 190; Aşık Paşazâde, *Garibnâme* adlı eserinde;

“*Yağdı yağmur doldu andan yazılar*

Ya 'ni kim kâğıt yüzünde yazılar” demiş. *Tarama Sözlüğü*, c. VI, s. 4450, TDK Yay., Ankara, 1996.

ma ve yazmanın öğrenildiği yerler olmuştur. XI. asırda ‘yazılmış şey’ anlamında ‘yazı’ kelimesinin bulunduğunu Kaşgarlı’dan öğreniyoruz. Müellif, ‘yazıgçı’ sözünün “*hısımlar arasında mektup getirip götüren elçi*”¹¹⁷ demek olduğunu söylüyor. Bununla beraber Türkçe’de, daha yaygın olarak ‘biti’ yazmak, ‘bitik’ ise yazı demek olduğuna göre, nesnelere üzerine yazılan yazılar herhalde yazıdaki nebata teşbih edilmiş olmalıdır. ‘Bitik’ kelimesinin Uygur lehçesindeki ‘bitki’ kelimesinin kısaltılmış şekli olduğu söylenebilir de, burada bir kısaltma değil, harflerin yerinin değiştirilmesi söz konusudur.¹¹⁸ I. Süleyman dönemine kadar Osmanlı yazışmaları hakkında kullanılan ‘bitik’ kelimesinin, Anadolu ve Osmanlı sarayına Uygur bahşiler tarafından getirilmiş olduğu muhakkaktır.¹¹⁹ Dede Korkut Hikâyelerinde, birinci hikâyede Dirse Han’ın hatununun sözlerinden, ‘bitmek, bitki’ kelimelerinin bulunduğunu kolaylıkla anlamak mümkündür.¹²⁰ Zamanla yazı anlamındaki ‘biti-bitik’ unutulmuş, ovalar ve nehir kıyıları anlamındaki ‘yazı’ ile örtüşmüştür. Oğuz boylarının belgeleri ve sürülerine vurdukları işaretler, aslında bu boyların adlarının herhalde Çince yazılmış şekli iken zamanla klişe haline gelerek birer damga şeklini almasından başka bir şey değildir. Bu bakımdan Dede Korkut Oğuzlarının okur-yazarlığı araştırılmaya muhtaç ciddi bir konudur. On ikinci hikâyede Dış Oğuz beylerinin İç Oğuzdan Bamsı Beyrek’e kağıd ‘mektup’ göndermelerine¹²¹ bakıldığında hem Beyrek’in hem de Dış Oğuz Beylerinin okuma-yazma bildiğini kabul etmek gerekir. Ancak, yaylacı Yörükler arasında protez yapabilecek ve uygulayabilecek düzeyde yetişmiş hekimlerin bulunabileceğini söyleyebilmek mümkün değildir. Dede Korkut Kitabı’ndaki Beyrek, artık mitolojik özelliğini büyük ölçüde kaybetmiş olup, bizim gibi normal insan olma yolundadır. Beyrek’in üçüncü hikâyede Bayburt Hisarı beyine esir düşmesi ve on ikinci hikâyede Dış Oğuzlardan Aruz tarafından öldürüleceğini önceden keşfedememiş olması onun artık normal insan olmasının bir sonucudur. Bununla beraber o; “*Parasarun Bayburt Hisarından parlayup uçan, ap alaca*

¹¹⁷ DLT III, 55.

¹¹⁸ M. Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, c. I, s. 237, İstanbul, 1983; Türkler kelimesindeki harflerin yerlerini değiştirerek yeni kelimeler üretmişlerdir. Üretilen yeni kelimeler manaca bağlantılıdır. Meselâ, *Anğıl-alağ DLT I*, 94-135 *örçük-örküç I*, 103 *abakı-atakı I*, 136 *çakmak-yakmak I*, 469 *II*, 133 *bağrı-bağır II*, 227 *badga-bagda III*, 288 ayrıca bkz. not. 32.

¹¹⁹ Akkoyunlu ve Fatih dönemine kadar Osmanlı divanlarında Uygurca bilen ve adına ‘Bahşi’ denen Uygurlu katipler bulundurulmuştu. XIV. asır ortalarında Anadolu’da Eretna devletini kuran Eretna Bey (1335-1381) bir Uygurlu vezir olarak Moğol devlet yönetiminde rol almıştı. Bahaeddin Ögel, *Türk Kültür Tarihi*, s. 351; İ.Hakkı Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri*, s. 115 vd. Ankara, 1984; *İslâm Ansiklopedisi*, “Eretna”, Mad. c. 4, s. 309/310.

¹²⁰ “*Biter senün otların Kazılık Tağı*

Biter iken bitmez olsun

.....

Biterlide otlarına kargamagıl” Dede Korkut Kitabı I, s. 89.

¹²¹ *Dede Korkut Kitabı I*, s. 246.

gerdeğine karşı gelen.”¹²² şeklinde tanıtılmasına bakılırsa halâ bir kısım mitolojik niteliklere sahiptir.

Bahaeddin Ögel’e göre; “Bir nevi tek Allah’a tekabül eden ‘Gök Tanrı’ dinine sahip olan Hunların, en büyük rahibinin de devlet reisi olduğu anlaşılmaktadır. Devlet reisi, bizzat Tanrının oğlu ve yeryüzünde vekilidir. Halk arasında bazı sihir ve âyinler yapan Kamların da bulunmuş olması çok muhtemeldir.”¹²³ L. Ligeti de Türklerde; “Baş-Hükümdar belki aynı zamanda başpapaz gibi bir şeydi, çünkü, her sabah çadırından çıkar ve Tanrıya tapınır gibi bir tavırla, doğan güneşi selâmlardı; uğur getiren yeni ay görüldüğü zaman ise aynı saygı ile ayı selâmlardı.”¹²⁴ demek sureti ile, hükümdarın aynı zamanda başpapaz olabileceğini imâ ediyor. Divanü Lûgat İt Türk’te Oğuz boyları, Kınık, (zamanımızın hanları bunlardandır), Kayığ, Bayundur, Yıva ... şeklinde sıralanmış.¹²⁵ Kaşgarlı Mahmut’un Üç-Oklara mensup olan Kınık boyunu alt sıradan başa çıkarması, zamanında Selçukluların kazandığı başarılarla ilgilidir. Türk devlet anlayışı ve siyasî hukuku millî töreye ve destana göre olduğundan, han ve sultanların Oğuz Han neslinden gelmesi prensibi, Oğuz boyları ve diğer Türklerin hukukî yerinin ve münasebetlerinin bilinmesi ihtiyacını doğurmuş, Oğuz Han soyundan gelmeyen han ve sultanlar meşrû sayılmamıştır.¹²⁶ Türk kabile teşkilâtında en önemli esaslardan biri olan ‘Orun’, kabilelerin ve ona göre kabilelere mensup şahısların büyük toplantılarda veya normal ziyafet meclislerinde oturacakları yerin belirlenmesidir.¹²⁷ Tarihî kaynaklarda Akkoyunluların Oğuzların Bayındır boyuna mensup oldukları yazıldığı gibi, bizzat bu hânedanın mensupları da kendilerinin Bayındır boyundan olduklarını iftiharla söylemişlerdir.¹²⁸ Bunlar Oğuzların Bayındır boyundan olmaları sebebiyle devletlerine ‘Bayındırıyye’, bayraklarına ‘Âlem-i Sefîd-i Bayındırî’ denilmiştir.¹²⁹ Nihayet Uzun Hasan Bey’e ait olan beyaz bir Akkoyunlu bayrağı üzerinde, güzel bir ‘Bayındır Damgası’ görülüyor.¹³⁰

¹²² Dede Korkut Kitabı I, s. 96-113-174.

¹²³ Bahaeddin Ögel, *Türk Kültür Tarihi*, s. 46, Ankara, 1984.

¹²⁴ L. Ligeti, *Bilmeyen-İç Asya*, s. 47, aynı müellif, *Attilâ ve Hunları*, (tr. Şerif Baştav), s. 36, Ankara, 1982.

¹²⁵ *DLT I*, 55-56.

¹²⁶ Osman Turan, *Selçuklular ve İslâmiyet*, s. 207.

¹²⁷ Abdülkadir İnan, *Makaleler*, c. I, s. 241 vd.

¹²⁸ Faruk Sümer, *Karakoyunlular I*, s. 16, Ankara, 1984; Faruk Sümer, *Oğuzlar*, TDAV Yay. s. 170, İstanbul, 1999; *İslâm Ansiklopedisi*, “Akkoyunlular”, Mad. c. I, s. 252; Akkoyunlu Kara Yülük Osman Bey’in torunu ve Uzun Hasan Bey’in amcalarından olan Murat Bey’in oğullarından Rüstem Bey’in oğlu; Bayındır Bey’in Ahlat’ta güzel bir türbesi vardır. Faruk Sümer, *Doğu Anadolu’da Türk Beylikleri*, s. 66, Ankara, 1998; Osman Turan, *Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi*, s. 123, İstanbul, 1980.

¹²⁹ Bahaeddin Ögel, *Türk Kültür Tarihine Giriş*, c. VI, s. 33, Ankara, 1984; Reşat Genç, *Türk İnanışları ile Millî Geleneklerinde Renkler*, s. 16 Ankara, 1999; *İslâm Ansiklopedisi*, “Bayrak”, Mad. c. II, s. 414.

¹³⁰ Bu bayrağın resmi İ.Hakkı Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu-Karakoyunlu Devletleri*, ekler 49. sırasındadır.

Akkoyunlular devrinde Oğuzların destanî hikâyeleri Bayındır Han adı çevresinde toplanmıştır. Hükümdarın boy adını taşımasına bakılırsa, Bayındır Han buraya, destan düzücü tarafından Akkoyunlu hânedanına yaranmak amacıyla sonradan sokulmuştur. Bayındır Han, divandan ve otağından dışarı çıkmıyor; orada bile kendisi iyi seçilemiyor, şahsiyeti güveyisi beyler beyi Kazan'ınki ile karışıyor. Hikâyelerde Türk Devletlerinde, bağlı boy beylerinin ve yüksek aristokratların genç üyelerinden hassa birlikleri oluşturma geleneğinin izleri görülüyor. Beyler ve aristokratlar yüksek huzura hizmeti kutsal bir görevin yerine getirilmesi olarak görmüşlerdir. Üçüncü Hikâyede Kam Püre Bey; “*menüm dahı oğlum olsa Han Bayındırın karşusun alsa tursa, kulluk eylese, men dahı baksam sevinsem kıvansam güvensen.*”¹³¹ diyor. Hanlar Hanı Bayındır Han'ın hanlığı, yalnızca hikâyelere konu İç Oğuzlar ile Dış Oğuzlar üzerinde geçerlidir. Han soyunun Tanrısal kaynaklı olması ve kahramanların fevkalâde doğumu Türk destanlarının bir özelliğidir. Hanların ve oymak beylerinin Tanrısal kaynaklı olmasına dair olan inanç ve gelenekler son asırlara kadar yaşamış; oymakları temsil eden beyler, her zaman toplumu temsil etme hakkını korumuşlardır. Türklerde Kut, hanedanın bütün erkek üyelerinde vardır ve ‘kut’ taşıyan hakan mukaddestir. Osmanlı hükümdarları XIV. asırdan beri ‘Han’ unvanını isimlerine eklemekle beraber, Fatih Sultan Mehmet kendi şahsında Osmanlı Padişahı tipini yaratmış olan ilk padişah-
tır.¹³² I. Murat ve Fatih Sultan Mehmet’in ‘Han’ unvanına ‘Halife’ unvanı ilâve ettikleri görülür.¹³³ Fatih Sultan Mehmet, koyduğu kanunlarda; “*Cenâb-i şerifim ile kimesne ta’âm yemek kanunum değildir, meğer ehl-i iyâlden ola, ecdâd-ı izâmum vüzerâsile yerler imiş, ben ref’ etmişimdir*” demiş; divan toplantılarına iştirak etmeyip ‘Kasr-ı Adl’ denilen yerden takip etmişti.¹³⁴

II. Murat döneminde Osmanlı hanedanını Kayı boyu vasıtasıyla Oğuz Han’a bağlayan iddialar ortaya atılmıştı. Yazıcızâde, Osman Gazi'nin Oğuz Beyleri tarafından han seçilmesini şu suretle anlatıyor; “*Kayı'dan Ertuğrul oğlu Osman Beği Uc'daki Türk beğleri derilüb kurultay edüb Oğuz türesin soruşub Han diktiler. Gün Han'in vasiyeti Oğuz türesi mucibince hanlık ve padişahlık Kayı soyu var iken özge boy hanlarının soyuna hanlık ve padişahlık değmez.*”¹³⁵ Dede Korkut Hikâyeleri'nin girişinde, Oğuzların büyük velisi Kor-

¹³¹ Dede Korkut Kitabı I, 116.

¹³² Halil İnalçık, “Osmanlı Padişahı”, *A.Ü. S.B.F Dergisi*, c. XIII, Sayı: IV, s. 68, 1958.

¹³³ Halil İnalçık, “a.g.m”, s. 70; *İslâm Ansiklopedisi*, “Halife”, Mad. c. 5/I, s. 151.

¹³⁴ Halil İnalçık, “a.g.m”, s. 72; Fuat Köprülü, Fatih Sultan Mehmet döneminde konulan bu ‘hükümdarın divân müzakerelerini kafes arkasından dinlemesi’ âdetinin, Harezmşahlarda da mevcut bulunduğunu kaydetmişti. bkz. *Bizans Müesseselerinin Osmanlı Müesseselerine Tesiri*, s. 37, İstanbul, 1986; *İslâm Ansiklopedisi*, “Harizmşahlar”, Mad. c. VI/I, s. 278.

¹³⁵ Halil İnalçık, “Osmanlılarda Saltanat Verâseti Usulü ve Türk Hâkimiyet Telâkkisiyle İlgisi”, *A.Ü. S.B.F Dergisi*, c. XIV, Sayı: I, s. 78, 1959.

kut Ata'ya Oğuzların veya Türklerin hükümdarlığının Kayı boyu beylerinin eline geçeceği ve bunun kıyâmete değin süreceği kehânetinde bulunduğu söyleniyor.¹³⁶

“*Resûl aleyhi's-selâm zamanına yakın Bayat boyundan Korkut Ata dirler bir er kopdı. Oğuzun ol kişi tamam bilişiydi. Ne dir ise olur idi. Gayıbdan dürlü haber söyler idi. Hak Ta'âla anun könlüne ilham ider idi. Korkut Ata ayıtdı: 'Ahır zamanda hanlık girü Kayıya değe, kimsene ellerinden almaya, ahır zaman olup kıyamât kopınça.'* Bu didüğü 'Osman neslidür, işde sürilüp gide yorır.’”

Buna karşılık Hanlar Hanı Bayındır Han'ın babası Gök Han değil, Kam-Gan olarak gösterilir. Bu iddianın Osmanlılar tarafından buraya konulmuş olması muhtemeldir. Oğuz Han'ın torunu, Gök-Han'ın büyük oğlu olan Bayındır Han, hikâyelerde Kam-Gan oğlu olarak tanıtılmakla siyasî iktidarının geçerli olmadığı imâ ediliyor. Oysa Osmanlı hânedanı Oğuz Han'ın soyundan gelmeğe ve kendisini Kayı boyundan saymaya çok önem vermiş; Kayı damgasını ailenin resmî işareti kabul etmiş¹³⁷, şehzadelere Oğuz Han ve Korkut gibi adlar koymuştu. Bu durum yalnız hânedanın ataları olan Oğuzlara karşı duyduğu bağlılık ile değil, halkın bu husustaki hassasiyeti, doğudaki Karakoyunlu ve özellikle Akkoyunlu hânedanı ile meydana gelen siyasî rekabet ile ilgili idi.¹³⁸ Osmanlı Hânedanı kendini, Oğuz Han'ın en büyük oğlu ve halefi¹³⁹ Gün Han'ın oğlu Kayı'ya bağlamakla kendisini asâletçe diğer Türkmen Hânedanlarından daha asîl¹⁴⁰ ve Oğuz boylarının 'ağası'¹⁴¹ saymış oluyordu. Gerçekte Türklerde, bütün hanedan âzası hakimiyet hakkına sahip olup, iktidarın küçük (*primogenitura*) veya büyük (*senioratus*) olana ait olması şeklinde bir verâset şekli yoktur.¹⁴² Oğuz boyları arasında iktidar üstünlüğü sağlayan bir kural olmadığı için halk Oğuz soyundan kim öne çıkarsa ona tabi olmuştur. Bu sebeple, saltanat üzerinde hak iddia edenlere karşı mücadelede en etkili yöntem olarak onların Oğuz soyundan olmadıkları 'düzme' olduklarını ortaya atmak olmuştur.¹⁴³

Buna rağmen tarihî rivayetlere göre, Oğuzlardan Boz-Oklar 'büyük', Üç-Oklar ise 'küçük' boyları oluşturmuştur. Sağ kanadı temsil eden Boz-Oklar, Üç-Oklara göre daha çok ayrıcalık sahibiydiler. Destana göre, Oğuz Han'ın oğullarından kendilerine yay verilenler

¹³⁶ *Dede Korkut Kitabı I*, s. 73.

¹³⁷ Halil İnalçık, "a.g.m", s. 78.

¹³⁸ Faruk Sümer, *Oğuzlar*, s. 384 *İslâm Ansiklopedisi*, "Mehmed II", Mad. c. VII, s. 514.

¹³⁹ *Oğuz Destanı*, s. 49-53.

¹⁴⁰ Fuat Köprülü, *Osmanlı Devletinin Kuruluşu*, s. 68-69; Faruk Sümer, "Osmanlıların Mensup Bulunduğu Boy Kayılar", *Türk Kültürü Dergisi*, Sayı: 118, Yıl, X Ağustos 1972, s. 128-129; *İslâm Ansiklopedisi*, "Kayı", Mad. c. VI, s. 459 vd; M. Niyazi Özdemir, "Türk Devletlerinde Hâkimiyetin Mâhiyeti ve Kaynağı", *Türk Yurdu Dergisi*, s. 44-48, Devre 7, c. 10, Sayı: 375, Ocak 1990.

¹⁴¹ Bahaeddin Ögel, *Türk Kültürünün Gelişme Çağları*, s. 173, Babur, *Vekayi* (haz. R.R Arat), c. II, s. notlar. 576-577, Ankara, 1987.

¹⁴² Halil İnalçık, "... Saltanat Verâseti Usulü...", s. 69.

¹⁴³ Halil İnalçık, "... Saltanat Verâseti Usulü...", s. 93.

sağ kolu, ok verilenler sol kolu oluşturmuş, ok verilenler, yay verilenlere yani sol kol, sağ kola tabi sayılmıştı.¹⁴⁴ Akkoyunlularla, Osmanlılar arasındaki mücadele aslında Oğuz Han kurultayında orunda sağda birinci sırayı işgal edenle, solda birinci sırayı işgal eden arasındaki bir iktidar mücadelesiydi. Selçukluların Üç-Oklardan Kınık boyuna mensup olmasına bakılırsa, aslında Oğuz boylarının kurultayında orunda sağda birinci sıradaki eşitler arasında üstün olan (*primus inter pares*) değildir. Anlaşıyor ki, hikâyeler sonraki Oğuz soyu hanedanları tarafından siyasî kaygılarla bozulmuş ve maksada uydurulmuştur.

Sonuç olarak bu makalede; Dede Korkut Oğuzlarında, Dede Korkut'un siyaset üstü Baş-kam, Bayındır Han'ın Kamlık nitelikleri zayıf siyasî lider, İç-Oğuzlardan Kam Püre Bey ile oğlu Bamsı Beyrek'in Kamlık niteliklerini taşıdıkları ve daha çok hekimlikle ilgili oldukları, Dede Korkut Hikâyeleri'nin Oğuz soyundan Akkoyunlularla Osmanlılar arasında bir siyasî rekâbete konu olduğu savunulmuştur.

Kaynaklar

- Agacanov, Sergey Grigoreviç, *Oğuzlar*, (çev. E.N. Necef-A.A. Berdiyev), İstanbul, 2003.
- Babur, *Vekayi*, (haz. R.R Arat) II, Ankara, 1987.
- Barthold, V.V., *Orta Asya Türk Tarihi Hakkında Dersler*, (haz. İ.Aka-K.Y Koprıman), Ankara, 2006.
- Bayat, Fuzuli, *Türk Mitolojik Sistemi I-II*, İstanbul, 2007.
- Bayat, Fuzuli, *Türk Mitolojisine Giriş*, İstanbul, 2007.
- Caferoğlu, Ahmet, *Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü*, İstanbul, 1993.
- Çağatay, Saadet, "Türkçe Dini Tâbirler", *Necati Lugal Armağanı*, Ankara, 1968.
- Doğu, Mahmut, "Kazak Türkleri Halk Edebiyatında Dede Korkut", *Türk Dünyası Tarih Kültür Dergisi*, Sayı: 51, Mart 1991.
- Eberhard, Wolfram, *Çin Tarihi*, Ankara, 1995.
- Eberhard, Wolfram, *Çin'in Şimal Komşuları*, Ankara, 1996.
- Ergin, Muharrem, *Dede Korkut Kitabı I*, Ankara, 2008.
- Ergin, Muharrem, *Orhun Abideleri*, İstanbul, 2005.
- Esin, Emel, "Muyanlık", *Malazgirt Armağanı*, Ankara, 1972.
- Esin, Emel, *Türkistan Seyahatnâmesi*, Ankara, 1997.
- Genç, Reşat, *Türk İnanışları ile Millî Geleneklerinde Renkler*, Ankara, 1999.
- Gökalp, Ziya, *Türk Töresi*, (haz. H. Dizdaroğlu), Devlet Kitapları, 1976.
- Gökalp, Ziya, *Türk Uygarlığı Tarihi*, (haz. Y. Çotuksöken), İstanbul, 1991.
- Gumilev, Lev Nikolayeviç, *Eski Türkler*, (çev. Ahsen Batur), İstanbul, 2004.
- İbn Fazlan Seyahatnâmesi*, (haz. Ramazan Şeşen), İstanbul, 1995.
- İnalcık, Halil, "Osmanlı Padişahı", *A.Ü. S.B.F. Dergisi*, c. XIII, Sayı: IV, 1958.

¹⁴⁴ *Oğuz Destanı*, s. 48.

- İnalıcık, Halil, “Osmanlılarda Saltanat Verâseti Usulü ve Türk Hâkimiyet Telâkkisiyle İlgisi”, *A.Ü. S.B.F. Dergisi*, c. XIV, Sayı: I, 1959.
- İnan, Abdülkadir, *Eski Türk Dini Tarihi*, İstanbul, 1976.
- İnan, Abdülkadir, *Tarihte ve Bugün Şamanizm*, Ankara, 1986.
- İnan, Abdülkadir, *Makaleler ve İncelemeler I*, Ankara, 1998.
- İslâm Ansiklopedisi*, M.E.B Yay., Birçok makaleden yararlanılmış olup dipnotlarda gösterilmiştir.
- Karaörs, M.Metin, “Kazakistan’da Korkut Ata”, *Türk Dünyası Tarih Kültür Dergisi*, Sayı: 166, Ekim 2000.
- Kaşgarlı Mahmut, *Divanü Lûgat-İt-Türk* (çev. Besim Atalay), Ankara, 2006.
- Köprülü, Fuat, *Bizans Müesseselerinin Osmanlı Müesseselerine Tesiri*, İstanbul, 1986.
- Köprülü, Fuat, *Edebiyat Araştırmaları*, Ankara, 1999.
- Köprülü, Fuat, *Osmanlı Devletinin Kuruluşu*, Ankara, 1984.
- Köprülü, Fuat, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, Ankara, 1984.
- Kur’an-ı Kerim*, Yûsuf Süresi.
- Ligeti, L., *Attilâ ve Hunları*, (tr. Şerif Baştav), Ankara, 1982.
- Ligeti, L., *Bilinmeyen-İç Asya*, (çev. S. Karatay), Ankara, 1998.
- Makas, Zeynelâbidîn, “Dede Korkut ve Gürcü-Ermeni Kültüründeki Yankıları”, *Türk Dünyası Tarih Kültür Dergisi*, Sayı: 167, Kasım 2000.
- Nemeth, Gyula, “Hunların Dili”, *Attila ve Hunları*, Ankara, 1982.
- Oğuz Destanı*, (haz. Z.V.Togan), İstanbul, 1982.
- Ögel, Bahaeddin, *Türk Kültürünün Gelişme Çağları*, (Kömen Yay), Ankara, 1979.
- Ögel, Bahaeddin, *Büyük Hun İmparatorluğu Tarihi I*, Ankara, 1981.
- Ögel, Bahaeddin, *Türk Kültür Tarihi*, Ankara, 1984.
- Ögel, Bahaeddin, *Türk Kültür Tarihine Giriş VI*, Ankara, 1984.
- Ögel, Bahaeddin, *Türk Mitolojisi I*, Ankara, 1998.
- Ögel, Bahaeddin, *Türk Mitolojisi II*, Ankara, 2002.
- Özdemir, M. Niyazi, “Türk Devletlerinde Hâkimiyetin Mâhiyeti ve Kaynağı”, *Türk Yurdu Dergisi*, Devre 7, c. 10, Sayı: 375, Ocak 1990.
- Pakalın, M. Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, c. I, İstanbul, 1983.
- Perrin, Michel, *Şamanizm*, (çev. Bülent Arıbaş), İstanbul, 2003.
- Radloff, W., *Sibirya’dan (Seçmeler)*, haz. Ahmet Temir, İstanbul, 1976.
- Radloff, W., *Sibirya’dan II*, çev. Ahmet Temir, İstanbul, 1956.
- Schmiede, H. Ahmed, “Atalar Sözü Oğuznâmesinde Dede Korkut”, *Türk Dünyası Tarih Kültür Dergisi*, Sayı: 169, Ocak 2001.
- Schmiede, H. Ahmed, “Korkut Evreninden Mesajlar”, *Türk Dünyası Tarih Kültür Dergisi*, Sayı: 120, Aralık 1996.

- Seyidov, Mirali, “Korkut Söztünün Etimolojik Tahlili”, *Millî Kültür Dergisi*, Sayı: 38, s. 46-50, Şubat 1983.
- Shiratori, Kurakichi, “Kaghan Unvanının Menşei”, (çev. İ.Gökbakar), *T.T.K Belle-ten*, c. IX, Sayı: 36, Ekim 1945.
- Sümer, Faruk, *Eski Türklerde Şehircilik*, Ankara, 1994.
- Sümer, Faruk, *Doğu Anadolu’da Türk Beylikleri*, Ankara, 1998.
- Sümer, Faruk, *Oğuzlar*, TDAV Yay. İstanbul, 1999.
- Sümer, Faruk, *Safevi Devletinin Kuruluşu ve Gelişmesinde Anadolu Türklerinin Rolü*, Ankara, 1976.
- Sümer, Faruk, “Türk Destanları VI”, Dede Korkut Destanları I”, *Türk Dünyası Tarih Kültür Dergisi*, Sayı: 67, Temmuz 1992.
- Sümer, Faruk, “Türk Destanları VII”, Dede Korkut Destanları II”, *Türk Dünyası Tarih Kültür Dergisi*, Sayı: 68, Ağustos 1992.
- Sümer, Faruk, “Türk Destanları VIII”, Dede Korkut Destanları III”, *Türk Dünyası Tarih Kültür Dergisi*, Sayı: 69, Eylül 1992.
- Sümer, Faruk, “Osmanlıların Mensup Bulunduğu Boy Kayıtları”, *Türk Kültürü Dergisi*, Sayı, 118, Yıl X Ağustos 1972.
- Şeşen, Ramazan, *İslâm Coğrafyacılarına Göre Türkler ve Türk Ülkeleri*, Ankara, 2001.
- Tarama Sözlüğü VI*, TDK Yay., Ankara, 1996.
- Turan, Osman, *Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi*, İstanbul, 1980.
- Turan, Osman, *Oniki Hayvanlı Türk Takvimi*, İstanbul, 2004.
- Turan, Osman, *Selçuklular ve İslâmiyet*, İstanbul, 2005.
- Uzunçarşılı, İ.Hakkı, *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu-Karakoyunlu Devletleri*, Ankara, 1984.
- Vladimirtsov, B.Y., *Moğolların İçtimaî Teşkilâtı*, (çev. Abdülkadir İnan), Ankara, 1985.
- Yörükan, Yusuf Ziya, *Şamanizm*, İstanbul, 2006.
- Yörükan, Yusuf Ziya, *Anadolu’da Alevîler ve Tahtacılar*, İstanbul, 2006.
- Yudahin, K.K., *Kırgız Sözlüğü*, (çev. A. Taymas), c. I, Ankara, 1998.